

УДК 338

Аналіз економічної стратегії розвитку Японії

Крисюк Л.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри «Підприємництво та економіко-математичне моделювання»
Одеського національного морського університету

Куликов Д.В.

студент
Одеського національного морського університету

Чебанова А.І.

студентка
Одеського національного морського університету

Статтю присвячено актуальним питанням економічного розвитку Японії. Проаналізовано економічний стан країни з післявоєнних часів до сьогодення. Досліджено недоліки, які привели до негативних явищ в економіці країни. Окреслено шляхи поліпшення економічного стану та стратегію економічного розвитку країни.

Ключові слова: економічний розвиток, економічне становище, економіка Японії, стратегія розвитку.

Крысюк Л.М., Куликов Д.В., Чебанова А.И. АНАЛИЗ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ЯПОНИИ

Статья посвящена актуальным вопросам экономического развития Японии. Проанализировано экономическое состояние страны с послевоенных времен по сегодняшний день. Исследованы недостатки, которые привели к негативным явлениям в экономике страны. Определены пути улучшения экономического состояния, а также стратегия экономического развития страны.

Ключевые слова: экономическое развитие, экономическое состояние, экономика Японии, стратегия развития.

Krasyuk L.M., Kulykov D.V., Chebanova A.I. ANALYSIS OF ECONOMIC DEVELOPMENT STRATEGY FOR JAPAN

The article is devoted to topical issues of economic development of Japan. The economic condition of the country is analysed, since post-war era to the present day. We studied the disadvantages that led to the negative phenomena in the economy. The ways for improving the economic status and economic development strategy are defined.

Keywords: economic development, economic condition, Japan's economy, the development of the strategy.

Постановка проблеми у загальному вигляді. За розмірами валового національного продукту, обсягу промислового виробництва і низки інших макроекономічних показників Японія – одна з найрозвиненіших країн світу. Особливості економічного розвитку цієї країни, її досягнення в передових галузях науково-технічного прогресу, здатність швидко реагувати на мінливі умови світового ринку привертають увагу до неї в усьому світі. Зараз в Японії завершується структурна реформа, спрямована, зокрема, на лібералізацію економіки країни і на підвищення ступеня відкритості її внутрішнього ринку. Оскільки ступінь інтеграції України у світову економіку зростає, вивчення японського досвіду важливе для формування економічної стратегії нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд літератури показав, що дослідження здійснювали такі науковці, як:

Morck R., Nakamuro M. Hikaru Ogawa, Koji Tanagashi, Shingi Yanashige та ін. Автори намагалися виділити найбільш характерні риси, які притаманні саме економічному розвитку Японії. Аналіз наукових праць зарубіжних авторів свідчить про достатньо ґрунтовне дослідження. Їхня увага зосереджена на національних особливостях та міжнародному співробітництві.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак усе ще залишаються невирішеними серйозні проблеми, які вимагають великої уваги, такі як державний борг, незвичайне для сучасної розвинутої економіки явище – дефляція, політика Японії щодо захисту свого ринку від деяких продуктів американського експорту. Багато із цих труднощів викликані невідповідністю структури економіки Японії та внутрішнього законодавства сучасним умовам, що форму-

ється під впливом процесу глобалізації, і, відповідно, багатьом вимогам її партнерів, особливо США. Проте комплексні дослідження щодо того, як використовувати досвід Японії в забезпеченні передових методів українськими підприємствами й економічної стратегії України в цілому, недостатні.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є вивчення провідного досвіду стратегії економічного розвитку Японії в умовах глобалізації та використання його як потенціалу для економічного зростання національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Величезний вплив на розвиток післявоєнної економіки Японії мали США. Концепцію врегулювання японської економіки розробив американський фінансист Джозеф Додж, який акцентував увагу на податковій системі. Суть цієї концепції полягала в тому, що податки повинні були допомогти подолати інфляцію. Найбільш важливу роль у відновленні економіки Японії зіграли «прямі податки», отримані безпосередньо з доходів і майна платників податків. Справляння податків призвело до виконання бездефіцитного державного бюджету, коли доходи стали значно перевищувати витрати, що допомогло Японії вийти з тривалої фінансової кризи і врятувало єну від інфляції.

Було введено заміну безповоротних державних субсидій на комерційний банківський кредит, стабілізацію заробітної плати робітників і встановлення державного контролю над цінами. Також проведено земельну реформу, згідно з якою практично повністю ліквідовано поміщицьку власність на оброблювану землю. Фактично рисові поля перейшли в руки селян, які з орендарів перетворилися на власників. Частина поміщицької землі, що залишилася, викупувалася державою і продавалася колишнім орендарям. Перехід орендної землі у власність простимулював підвищення товарності сільського господарства і привів до відродження внутрішнього ринку.

Від американського втручання серйозно постраждали монополістичні концерни Японії. Акції дзайбацу «Міцую», «Міцубісі», «Сумітомо» та «Ясуда» були розпродані їх службовцям. Окрім того, у 1947 р. окупанти ввели заборону на надмірну концентрацію економічної могутності, заборонивши одній людині тримати більше 25% акцій компаній.

Війна в Кореї підвищила попит на озброєння і військові матеріали, на військові перевезення і послуги, а також на продовольство –

усе це закуповувалося в Японії. Таким чином, американські військові замовлення дали їжу післявоєнним потужностям японської промисловості, що допомогло відродитися зовнішній торгівлі країни. У 1951 р. усі галузі досягли довоєнного рівня промислового виробництва. Сстійке положення економіки Японії поклато початок подальшому стрімкому розвитку. У наступні 20 років Японія почала інтенсивно просувати індустріалізацію.

У цей час економісти суверенної Японії вступили в полеміку, вибираючи шлях подальшого розвитку. Думки розділилися: одні виступали за зовнішньоекономічний напрям, інші наполягали на освоєнні внутрішнього ринку.

У результаті дискусії перемогли прихильники зовнішньоекономічного орієнтира. І, як показує сучасна економічна картина світу, японці не прогадали. Успішним рішенням була також відмова від сімейної форми правління у великих монополіях на користь колективного управління такими провідними компаніями, як «Міцубісі», «Сумітомо» та «Фудзі». Ці великі корпоративні конгломерати і холдинги отримали назву кейрецу. Відповідно до нової моделі ведення бізнесу, компанії однієї групи формувалися навколо одного потужного банку, який став своєрідним «годувальником», що не давав змоги компаніям нападати або поглинати одна одну.

Але головною причиною стрімкого розвитку японської економіки є освоєння нових технологій. У зв'язку з тим, що Японія після Другої світової війни не мала права на військові розробки, було прийнято рішення взяти курс на освоєння науки. У той період японські вчені почали довгий шлях відкриттів і новітніх розробок, чому сприяли масштабні закупівлі технологій і патентів у зарубіжних країнах. Куплені за кордоном патенти дорацьовувалися японцями і впроваджувалися у виробництво. Ніхто не очікував, що лише за десятиліття в результаті імпорту високотехнологічних продуктів Японія стане однією зі значних фігур на світовому ринку.

Існують й інші причини японського економічного дива: дешевизна робочої сили, довіра до банківської системи, жорсткий контроль держави над зовнішньою торгівлею, орієнтація економіки на експорт, підтримка національного виробника і не в останню чергу – кредити з боку Сполучених Штатів. Усе це призвело до результатів, які досі захоплюють жителів інших країн. У найкоротші терміни Японія перегнала за розвитком Францію, Італію, Канаду, Великобританію та інші країни.

На початку 70-х років ХХ ст. японські компанії успішно освоїли ринки Північної Америки, Європи та Азії. При цьому до 1980-х років пріоритет віддавався американському ринку. У 2009 р. на країни Азії припадало 23,7% їх загального обсягу, а на США – 31,2%. Звертає на себе увагу зростання питомої ваги азіатських країн у накопиченні японських прямих інвестицій за кордоном. Подібна динаміка є відображенням процесу активізації діяльності японських компаній в Азії, що стало одним із факторів виходу економіки країни з тривалої депресії 1990-х років.

Взаємовідносини з країнами Східної Азії займають у довгостроковій стратегії помітне місце і розглядаються в контексті пошуку нових шляхів підвищення конкурентоспроможності країни в глобальному масштабі. Йшлося про формування такої системи поділу праці між Японією та її економічними партнерами, за якої японські компанії все більше будуть зосереджувати свою діяльність на розробленні передових технологій, а виробництво самих продуктів розміщувати в інших країнах. Подібний підхід у цілому лежав у руслі загальних тенденцій розвитку світової економіки та міжнародного бізнесу.

Водночас країни, що розвиваються, та їх компанії вже стали реальними конкурентами Японії на ринках продукції обробних галузей, у тому числі і технічно складною, тому японські компанії все більше орієнтуються на сегмент найпередовіших, нових продуктів і послуг.

Японія також активно розвивала і продовжує розвивати міжакадемічну і міжуніверситетську співпрацю з країнами Азії, що відповідає завданням активізації обміну ідеями між японськими й іноземними науковими центрами, а також залучення висококваліфікованих учених і фахівців в Японію.

Разом із тим внутрішній ринок Японії в період відновлення економічного зростання в 2002–2007 рр. характеризувався застоєм споживчого попиту і будівельного сектора, розширення його відбувалося переважно за рахунок інвестицій виробничих компаній.

У 2008 р. (уперше за сім років) в Японії скоротився індекс фізичного обсягу експорту. У тому ж році зменшилося позитивне сальдо торгового балансу. У 2009 р. був зафіксований дефіцит торгового балансу (подібна ситуація в останній раз мала місце в 1979–1980 рр.). Загальне ж зростання вартісного обсягу японського експорту в 2008 р. було досягнуто завдяки зростанню продажів на азіатських ринках, передусім китайському [17].

У зв'язку із цим проводилася політика м'якої адаптації. Банк Японії очікував не різкого спаду, а переходу економіки країни в неглибоку щодо інших великих економік рецесію. Визнаючи, що в період світової фінансової кризи компаніям усе важче отримувати кредити, уряд Японії звернувся до провідних національних і регіональних банків із проханням видавати більше кредитів малим і середнім компаніям, що працюють у секторі нерухомості. Основними «кінцевими» адресатами допомоги уряду Японії в період кризи були названі: населення (особливо літні люди), малий і середній бізнес і регіони (загальний пакет заходів – 5 трлн. ¥). Пакет податкових компенсацій фізичним особам припускав підтримку іпотечного ринку.

Набір антикризових заходів короткострокового характеру включав створення нових робочих місць, підтримку фінансового сектора і забезпечення нормального фінансування реального сектора, включаючи малий та середній бізнес, фінансування громадських робіт. Для поживлення споживчого ринку уряд пішов на зниження податків на автомобілі зі зниженим рівнем забруднення навколишнього середовища, а також видачу державних дотацій на придбання побутової електротехніки як приклад прямої допомоги компаніям, що опинилися в кризовій ситуації [2, с. 3].

Стратегія довгострокового зростання [1, с. 5] Японії передбачає всебічну підтримку розвитку технологій (особливо для енергетики і транспорту). Намічено перетворення системи охорони здоров'я, освіти та інших найважливіших галузей соціальної інфраструктури. Довгостроковою стратегією визначено: відродження сільського, лісового і рибного господарства; розвиток співпраці промисловості, академічних установ та уряду для активізації дослідницької та інноваційної діяльності в країні; розвиток людських ресурсів; підтримку малого і середнього бізнесу; розвиток інфраструктури і підвищення конкурентоспроможності регіонів; реалізацію потенціалу інформаційних технологій; розвиток туризму; сприяння формуванню сприятливого клімату для ведення підприємницької діяльності японських компаній за кордоном [5, с. 105].

В умовах кризи японські компанії змушені переглядати систему компенсацій і фінансової звітності. Управління фінансових послуг Японії законодавчо зобов'язало всі зареєстровані на біржі компанії з березня 2010 р. розкривати суми і порядок нарахування виплат вищим менеджерам. Досі компанії робили це

у своїх звітах лише на добровільній основі. Це запобігло ситуації, коли заради підвищених преміальних менеджери приватних компаній фокусують увагу на короткострокових прибутках, пускаються в ризиковані операції, що мають потім важкі наслідки для фінансової системи країни і всієї національної економіки. Передусім це стосується фірм, які оперують цінними паперами на фінансових ринках.

Незважаючи на те що в останні роки темп економічного розвитку Японії нижче, ніж у післявоєнний період, країна займає третє місце в світі по ВВП. Японські компанії докладали всіх зусиль для скорочення заборгованості та виведення виробничої діяльності за межі країни, що послужило причиною збереження економічного зростання країни на рівні нуля.

«Абеноміка» є масштабним планом економічного розвитку Японії, прийнятим Сіндзо Абе, главою японського уряду. На відміну від проведеної попередниками політики економічного розвитку «абеноміка» розцінюється як «шокова терапія» в японській економіці.

Для прискорення темпів економічного розвитку країни уряд прем'єр-міністра Сіндзо Абе прийняв рішення виділити 92 трлн. єн на стимулювання економічного зростання в 2013 фінансовому році. Було розроблено програму економічного розвитку країни на майбутні п'ять років, згідно з якою протягом трьох років обсяг інвестицій на розвиток підприємств збільшиться до 70 трлн. єн (приблизно 700 млрд. доларів США). А щорічні середні доходи на душу населення виростуть на 1,5 млн. єн протягом 10 років. Водночас велика увага буде приділятися поліпшенню податкової політики та реформуванню юридичної системи. Влада країни сподівалася з допомогою «абеноміки» впоратися з багаторічною дефляцією [3, с. 45].

Максимальних успіхів Японія може досягти за допомогою комплексного підходу, що включає монетарну, фіскальну і структурну політику. Нестандартний підхід полягає у збільшенні прибутковості, він повинен виправити мляву динаміку зростання заробітної плати і цін. У МВФ наголосили на необхідності більш надійної і прозорої грошово-кредитної і фінансової основи для підвищення ефективності економічної політики.

Починаючи з другої половини 2015 р. та приблизно до осені 2016 р. в Японії тривав період невизначеної спрямованості розвитку економічної кон'юнктури. Однак у жовтні-грудні 2016 р. почали проглядатися ознаки поліпшення ситуації. Цьому передувала важ-

лива подія: серпневий індекс добувної та обробної промисловості, який надає найбільш сильний вплив на індекс співпадаючих індикаторів, був переглянутий у бік підвищення з формулюванням «помірне поліпшення». Ця тенденція зберігається і в даний час.

Японія повинна дотримуватися послідовної політики, а її центробанк повинен бути більш ефективним у плані взаємодії своєї політики, якщо хоче подолати дефляційний період. Політика влади Японії повинна бути більш передбачуваною і надійною, для того щоб ЦБ зміг впливати на довгострокові процентні ставки, а також закріпити інфляційні очікування.

Крім того, МВФ закликав до встановлення мети щодо зростання заробітної плати в 3%, щоб покласти край періоду низького зросту зарплат, що призведе до підвищення цін до цільового рівня 2%.

У червні 2016 р. прем'єр-міністр Сіндзо Абе оголосив про відстрочку підвищення споживчого податку з 8% до 10% до жовтня 2019 р. Спочатку податок планувалося підвищити з жовтня 2015 р., потім підвищення перенесли на квітень 2017 р. Таким чином, підвищення податку відстрочено на чотири роки порівняно з початковими планами [4, с. 8].

До нинішнього рішення прем'єра підштовхнула проведена в березні міжнародна аналітична конференція з економіки та фінансів, на яку запросили фахівців з усього світу. На конференції професор Колумбійського університету Джозеф Стігліц і професор Міського університету Нью-Йорка Пол Кругман висловили думку, що на тлі слабкості світової економіки підвищення податку проводити не слід. Обидва ці дослідники є лауреатами Нобелівської премії з економіки.

Багато хто вважає, що рішення Абе буде мати короткостроковий вплив на японську економіку, і якщо подивитися на різні опитування громадської думки, то побачимо, що погоджуються з відстрочкою підвищення податку набагато більше, ніж є противників цього.

Основна ідея «абеноміки» полягає в тому, щоб домогтися економічного зростання, яке приведе до підвищення добробуту жителів Японії, і водночас збільшити надходження податків і оздоровити фінанси. Для прискорення економічного зростання необхідне залучення більшої кількості робочої сили і підвищення продуктивності праці. Однак чисельність основного працездатного населення йде на спад. Постає питання: чи можливо заповнити нестачу робочої сили за рахунок залучення жінок до суспільного виробництва і використання праці людей

похилого віку та наскільки вдасться підвищити продуктивність праці?

Висновки з цього дослідження. Японські компанії вже досягли високого ступеня інтеграції з азіатськими економіками, розміщуючи там свої виробництва, однак передбачається проведення внутрішніх реформ, спрямованих на подвоєння потоків людей, товарів, капіталів і забезпечення більш активної і вільної взаємодії з азіатськими країнами. Реформи торкнуться таких сфер, як навчання і робота іноземців в Японії, транспортна інфраструктура. Крім того, планується зниження корпоративного податку з метою створення сприятливих умов для залучення в країну прямих іноземних інвестицій.

Планується залучення талантів з-за кордону та перехід до суспільства, в якому іноземні робітники відіграють активну роль. Передбачається полегшити міграційні процедури для висококваліфікованого персоналу з-за кордону і приймати на навчання і стажування молодих людей з інших країн. Іноземним стажерам, яким буде дозволено залишитися в Японії протягом трьох років, термін продовжується ще на два роки.

У планах розширення ролі венчурного капіталу, який грає важливу роль в забезпеченні економічного зростання та інновацій, сприяння інноваціям у сфері науки і техніки та розроблення інфраструктури, яка пов'язує інноваційні технології з новим бізнесом, поліпшення бізнес-середовища для підвищення жіночого просування по службі на робочих місцях, а також надання субси-

дій для підтримки робочих місць, мобільність робочої сили.

Буде введено нову схему медичного страхування, щоб дати пацієнтам більш швидкий доступ до нових методів лікування, які ще належить охопити медичним страхуванням.

Планується участь у торгових угодах на високому рівні; скорочення державної підтримки для сприяння реструктуризації життєздатних фірм та вихід нежиттєздатних; подвоєння доходів фермерів і сільського господарства; скорочення виплат фермерам, прискорюючи при цьому консолідацію земель сільськогосподарського призначення та реформування ролі сільського господарських кооперативів.

Японія є найпотужнішим банківським центром і міжнародним кредитором. Експорт капіталу є головною формою його зовнішньоекономічної діяльності. Найбільше японських капіталів працює в США (42,2%), країнах Азії (24,2%), Західної Європи (15,3%), Латинської Америки (9,3%). Спасаючись від дешевої єни, японські інвестори стали посилено вкладати гроші в облігації навіть проблемних європейських країн.

Україна залучає японських інвесторів і має й надалі це посилювати. Україна використовує досвід багатьох країн світу. І японський досвід також був би корисним. Серед рис, які можна запозичити, передусім слід назвати соціальну спрямованість інновації в галузі науки і техніки та розробки, які пов'язують інноваційні технології з новим бізнесом. Це є позитивною тенденцією в контексті світової глобалізації економічного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Lim Y. Restructuring of Corporate Sector and Conglomerates in Post-Crisis Korea: Preliminary Draft. Prepared for International Forum on Economic Reforms in Korea and Implications for Japanese Economy, August 2003. vol. 19, no. 2. Available at: <http://www.esri.go.jp/jp/workshop/030829/030829hokoku1.pdf>.
2. Morck R., Nakamuro M. Japanese Corporate Governance and Macroeconomic Problems. Journal of Harvard University Cambridge, Massachusetts, February 1999 vol. 10, no. 2. Available at: <http://economics.harvard.edu/hier/2000list.html>.
3. OECD Economic Surveys Japan April 2015 vol. 47, no. 2. Available at: <http://www.oecd.org/eco/surveys/Japan-2015-overview.pdf>.
4. World Economic Situation and Prospects 2017 vol. 10, no. 2. Available at: <https://www.un.org/development/desa/dpad/wpcontent/uploads/sites/45/2017.pdf>.
5. Крисюк Л.М., Липинська А.А. Торговельне судноплавство України: перспективи розвитку / Л.М. Крисюк, А.А. Липинська // Економічні інновації. – 2012. – Вип. 47. – С. 99–107.
6. Аналіз пріоритетних напрямів економічного розвитку українсько-японських відносин / О.М. Рябчин, К.О. Бієнко, К.І. Лісковець // Науковий вісник НГУ. – 2010. – № 3. – С. 80–84.